

Dr. Pap Sándor/VG

G y o r s í r ó i f e l j e g y z é s
a Madách Színháznak a "Rokonok" ügyében 1952, szept. 29-én tartott
megbeszéléséről.

M é s z ö l y Dezső: Megkezdjük a megbeszélést.

Nem azért kezdek el a témáról beszélni, hogy ezzel irányt szabjak a megbeszélésnek, hanem hogy elindítsam a vitát; úgyhogy tulajdonképpen minden mondatom elé oda kellene tennem, hogy: szerény véleményem szerint. Nem is akarok mást, mint egy pár szóval felvetni azokat a problémákat, amelyeket meg akarunk beszélni s egy pár visszatekintéssel felemlíteni, hogy annakidején, mikor a dramatizált változat készült, milyen stádiumokon keresztül jutott el a Rokonok a mostani formájáig.

Mi az összejövételünk célja? Az, hogy a Rokonok mostani változata helyett újat irassunk. Azt hiszem, arról van szó, hogy azt, ami megvan, kijavítsuk és jobbá tegyük, nem azért, mert alapjában rossz, hanem mert alapjában jó, és érdemes rajta javítani - szerény véleményem szerint. Azt hiszem, illetőleg biztosan tudom, hogy a Móricz regényeiből készült drámák közül egy sem maradt meg, nem számítva azokat, amelyeket maga az író csinált, de azok közül is csak némelyik maradt meg. Többek között a Rokonok sem állta meg a próbát, amelyet Móricz csinált, mert annakidején sok külső hatás miatt opportunistá módon fejezte be a darabot. Végeredményben tehát ez a mostani változat az egyetlen olyan dráma, amely kiállta a próbát a mai időkig. Minket természetesen Móricz Eszmond regénye, a remekmű érdekelt, nem pedig az a drámai változat, amelyet annakidején a Nemzeti Színház játszott.

Milyen problémák merültek fel a darab dramatizálása közben? Erről bővebbet mondhat a jelenlevő szerző. En emlékeztetésül csak egy párat akarok felhozni. Kicsiről nagyra haladva, emlékszem, hogy milyen probléma volt a dramatizálásnál Magdaléna alakjának megformálása, elsősorban azért, mert Magdaléna a regényben nem drámai figura. Szinte nem is él a regényben, csak Kopjás ábrándozásaiban és szerelmi képzelgéseiben. Elég kevés olyan anyagot ad, amiből drámai figura formálható, tehát sok tekintetben ki kellett egészíteni és újra kellett fogalmazni.

Azután: Lina alakja már nemcsak dramatizálási, de eszmei értelmezési kérdéseket is bőven felvetett. Itt van az ő alakjának kettőssége; egyrészt a férjével szemben kétségtelenül igaza van, amikor a panamáktól tartja vissza, s akkor a mi rokonszenvűnket is bírja, amikor lepanamistázza a polgármestert, stb., másrészt kétségtelen, hogy férjénél erkölcsileg és szellemileg is korlátoltabb lény, és nagyon benne van az egyéniségében az, hogy a néphez való viszonya mennyivel reakciósabb, mint a férjéé, az alkalmazottakhoz, a cselédkehez való viszonya mennyivel más, lebüdösparasztozza a parasztokat, és így tovább.

Emlékszem, hogy annakidején a Szabad Népből megjelent kritika, melyet a jelenlevő Karinthy Ferenc írt, aki hozzá is fog szólni a témához, többek között azt hibáztatta a darabban, hogy Lina alakját nem tisztábbra rajzolta s nem igyekezett benne az előremutató vonásokat megfogni, illetőleg benne hagyta ezeket a regényben is meglevő reakciós vonásait, sőt ezeket alá is húzta. Ebben nagy viták voltak, ezt a véleményt nem tudtuk elfogadni, s ez a vita még is tart.

Itt van a legnagyobb vitás kérdés: Kopjás alakja. E tekintetben a dramaturgiai tanácsosok közül sem alakult ki egységes vélemény.

Amikor a darabbal odamentünk, megtörtént az, ami ritkán szokott megtörténni, hogy a dramaturgiai tanács tagjai még be sem fejezték a vitáikat, amikor behívtak minket s azt mondták, hogy mi könnyítsük meg ezt a vitát. Lényegében két szélsőséges álláspont volt. Az egyik szélsőséges álláspont Kopjást egy síkba kívánta állítani a darab többi negatív figurájával, azzal az egész arcképcsarnokkal, amely a polgármestertől Kardicson keresztül végighúzódik a regényen. Ez az álláspont tehát Kopjának elsősorban a negatív vonásait kívánta kidomborítani, és károsnak, veszélyesnek tartott minden olyan vonást Kopjás alakjában, amely őt megnyerővé, vagy pláne pozitívvá tette volna a közönség számára.

A másik álláspont többet engedett meg - mondjuk - Kopjás rokonszenvesebbé tétele terén, és nagyjából helyeselte azt, hogy a többieknél jobbhiszemű, tisztább embernek mutassa meg őt a dramatisálás. Végül oda dőlt el a vita, hogy minden tekintetben vissza kell menni a regényhez, tehát nem desztillálni, nem emelni ki belőle semmit jobban, hanem a maga egész ellentmondásos voltában drámai figurává tenni Kopjást, - mint ahogy más nem is lehet helyes.

Ha abba a hibába esünk, hogy Kopjásst egy síkba állítjuk a polgármester, Kardics, stb. galériával, akkor előállhat az a furcsa helyzet, hogy nem lesz dráma, mert hiszen a dráma anyaga mégiscsak Kopjásznak a polgármesterékkal való szembenállása, tehát az a furcsa dolog történhetett volna meg, hogy míg a regényben van dráma, addig a színpadon nem lett volna dráma, illetve csak szatirikus életképek sorozata lett volna dráma helyett.

Viszont ennél még sokkal veszélyesebb talán a másik szélsőség, Kopjásiban egy rokonszenves, de erkölcsileg korlátolt és szellemileg is korlátolt hőst mutatni be, aki elbukik. Ez mindenképp rossz. Nyilvánvaló, hogy a darab nem egy forradalmár tragikum, hanem egy reformista csődje. De Móricz nem elvontan "a" reformistát mutatja be és annak a csődjét, hanem azt a tipikus Horthy-korszakbeli reformistát, akit az összes "népboldogító" vágyaival és félszeg törekvéseivel együtt jól ismerünk, aki nem tiszta ember és főleg nem harmónikus ember. Azt azeretné, hogy a kecske is jóllakjék és a káposzta is megmaradjon.

A legfőbb félreértést Kopjás körül az okozta, hogy a regény legtöbb elemzése statikusnak fogta fel a figurát és nem látta meg, hogy a figura azért alkalmas drámai alaknak, mert fejlődő figura, - mégpedig visszafelé fejlődő, ez is kétségtelen. A dráma útja ennek a visszafelé való fejlődésnek eseményeken való bemutatása, hogyan lesz a reformistából opportunist, az opportunistából azután panamista. Ebből a témából lehetett volna nagy szatirát írni. Az is bizonyos, hogy Móricz nem szatirát írt belőle, bár számtalan szatirikus jelenet van a darabban. Itt megemlítem, úgy tudom, hogy a regényből készült most egy filmforgatókönyv, amelyet Thurzó Gábor írt, ő többet tud róla mondani. Abban nem Kopjás öngyilkosságával fejeződik be a darab, hanem Kopjásst végül megválasztják polgármesternek, egy ilyen szatirikus fintorral fejeződik be a darab. Nem azért említem meg, mintha ezt problémává akar-

nám tenni, hogy helyes-e vagy sem, mert mindenkép, a regényt akarjuk színpadra vinni és nem akarunk a regénytől függetlenül írni egy Kopjáss-drámát, vagy szatirát hivatkozással Móricznak arra a drámai változatára, amelyben Móricz nem szatirikus éllel, hanem más meggondolás alapján szintén ilyen befejezést csinált. Mindenkép a regényhez akarunk visszatérni. Tulajdonképen a színház előtt az a vágyálon lebegett, hogy egy olyan színpadra vitt regényt terentsünk meg, amely esetleg évtizedeken keresztül a Móricz zsenijének és remekművének kijáró állandóságot megkaphatja a repertoárban, hogy, mint a Szovjetunióban van a Holt lelkeknek egy változata, amely beláthatatlan ideig nyilván úgy, ahogy megcsinálták, fog menni a szovjet színpadokon és amely szintén a regény értékeinek átmentését tűzte ki fő célul, amint ez a mi főcélunk is.

Ezzel be is fejezem. Nem szeretném a mostani dramatizálás drámai szerkezetét rontani, vagy eldobni azért, hogy bizonyos helyeken be-
■ suszteroljunk a regényben még felfedezhető hálás drámai jeleneteket.

Igen sokan, akik szeretik a regényt, kritizálták a dramatizálást, hogy a regénynek ez vagy az a remek drámai jelenete nincs benne a darabban. Ebben az a tévedés van, hogy a dráma nem a jó drámai jelenetek összesége. Nem, a dráma egy szerkezet. A legjobb alkatrész is rossz, ha nincs a helyén. Hiába van egy remek fogaskereken, ha egyszer az már a szerkezetben felesleges, mert ha belerakom a gépezetbe, akkor csak megzavarja. Itt tehát arról lehet szó, hogy a jelenlegi drámai szerkezetnél jobbat csináljunk, vagy ahelyett egy másikat csináljunk, ahol ez szükséges, de hogy megbontsuk, lerontsuk, az megint hiba lenne. Emlekeztetni akaron a szerzőt, aki többet tud majd erről mondani, hogy annakidején milyen vajadásokon keresztül alakult ki a ~~ma~~ mostani színpadi forma, ami határozottan drámai. Ha összehasonlítjuk más regény-

dramatizálásokkal, amelyek itt az elmúlt években mentek, akkor azt kell mondanom, hogy talán a legjobban megállja a helyét mint önálló színmű. Gondolok itt a Karenina Anna változatára, amelyet játszott a Magyar Színházban a Nemzeti Színház társulata, ami egészen töredékes, epikus, semmiképp sem drámai mű volt. Gondolok az Ifjusági Színházban színrekerült dramatizálásokra, amelyek akkor voltak élvezhetőek, pl. az Acélt megedzik, ha az ember a regényt ismerte és beleképzelte a színműbe, ami abból kimaradt. Mi azt szeretnénk, ha ez a jó drámai jellege, ami most megvan, megmaradna drámáinak, ne történjék meg az az ellenmondás, hogy kijavítás alatt lett rosszabbá, ami persze nem jelenti azt, hogy nem akarunk a végsőkig javítani és tökéletesíteni ezen a változaton.

H o r v a i István: Mészöly elvtárs lát valami javítanivalót?

M é s z ö l y Dezső: Látok, de nem akarom most szuggerálni, én csak fel akartam az egészet vetni, nem akarom, hogy itthonról, a Madách-színházból induljon el ez a szuggerálás, hogy mi történjék, azt szeretném, ha kívülről kapnánk impulzusokat. Én tehát csak kérdőjeleket akartam felrajzolni, nem állításokat rögzíteni és majd a végén megmondom a többiekkel együtt, hogy mit látok javítandónak.